

BẢO TỒN VÀ PHÁT HUY GIÁ TRỊ DI TÍCH QUỐC GIA ĐẶC BIỆT “RUỘNG BẬC THANG MÙ CANG CHẢI”

Đặng Thành Trung

Viện Địa lí nhân văn

Tóm tắt: Ruộng bậc thang Mù Cang Chải được xếp hạng di tích quốc gia đặc biệt năm 2019 tại Quyết định số 1954/QĐ-TTg ngày 31/12/2019 của Thủ tướng Chính phủ, với gần 872,19ha. Ruộng bậc thang Mù Cang Chải gắn liền với đồng bào Mông, phản ánh lịch sử di cư, gắn liền với nhiều giá trị như: giá trị lao động, giá trị văn hóa trong đó có tâm linh, giá trị kinh tế. Trong bối cảnh phát triển như hiện nay, vấn đề đặt ra là cần sự hài hòa lợi ích, các cơ chế chính sách phù hợp và những giải pháp kịp thời để bảo tồn và phát huy giá trị của di tích một cách bền vững.

Từ khóa: Ruộng bậc thang, Di tích quốc gia đặc biệt, huyện Mù Cang Chải.

Nhận bài ngày 3.9.2022; gửi phản biện, chỉnh sửa, duyệt đăng ngày 26.9.2022

Liên hệ tác giả: Đặng Thành Trung; Email: thanhtrung87@gmail.com

1. MỞ ĐẦU

Ruộng bậc thang ở Mù Cang Chải là các thửa ruộng trên đồi núi dưới dạng phân cấp dạng bậc thang. Trước đây, các nghiên cứu về ruộng bậc thang mới chỉ đề cập đến loại hình này như là một phương thức canh tác của cư dân miền núi, song trên thực tế ruộng bậc thang còn là một sự sáng tạo phi thường, một biểu tượng văn hóa, thể hiện tính thích ứng tuyệt vời của con người với môi trường vùng núi. Sự ra đời của phương thức canh tác ruộng bậc thang đã có những cống hiến to lớn đối với sự phát triển kinh tế, xã hội, văn hóa của đồng bào dân tộc thiểu số. Phát huy tính sáng tạo của đồng bào dân tộc thiểu số trong việc canh tác trên đất dốc. Phát triển canh tác trên ruộng bậc thang làm giảm việc du canh du cư đốt nương làm rẫy và dần được xóa bỏ. Năng suất lúa nước trồng trên ruộng bậc thang cũng cao hơn so với canh tác trên nương rẫy.

Ruộng bậc thang Mù Cang Chải gắn liền với đồng bào Mông, phản ánh lịch sử di cư, phong tục tập quán, lối sống, không gian cư trú của cộng đồng dân tộc H'Mông, kèm theo đó là nghề thủ công cổ truyền như: thổ cẩm, nấu rượu lúa rồi những lễ hội như cầu mưa, rỗi mừng cơm mới. Gắn liền với nhiều giá trị như: giá trị lao động, giá trị văn hóa trong đó có tâm linh, giá trị kinh tế và hôm nay là giá trị về bảo vệ môi trường, phát triển bền vững của người vùng cao. Tất cả lễ hội, phong tục, tập quán đó tạo nên di sản văn hoá ruộng bậc thang Mù Cang Chải.

Ngày 31/12/2010 năm 2010 Thủ tướng Chính phủ ban hành Quyết định số 1954/QĐ-TTg xếp hạng di tích quốc gia đặc biệt Danh thắng ruộng bậc thang Mù Cang Chải.

Đất nước ta đang trong xu thế hội nhập với nền kinh tế toàn cầu, nền kinh tế phát triển kéo theo sự du nhập của các luồng văn hóa mới. Hiện nay, văn hóa truyền thống của các dân tộc thiểu số ở Mù Cang Chải nói riêng và khu vực miền núi phía Bắc nói chung có xu hướng mai một trong sự thay đổi của đời sống xã hội. Bên cạnh đó, qua quá trình khai thác, do ảnh hưởng của điều kiện tự nhiên, khí hậu một số ruộng bậc thang hiện nay tại Mù Cang Chải đang bị xuống cấp [2]; việc phát triển du lịch quá mức, ồ ạt không tính toán, có thể dẫn đến hậu quả rất nghiêm trọng, đặc biệt là phát triển du lịch tại các địa bàn có môi trường tự nhiên - văn hóa mong manh, có nhiều biến động như ruộng bậc thang. Nhằm ngăn chặn sự xâm hại của các yếu tố tiêu cực, ảnh hưởng đến các giá trị văn hóa vật thể và phi vật thể của di tích quốc gia đặc biệt ruộng bậc thang Mù Cang Chải trong bối cảnh xã hội mới. Vì vậy, việc bảo tồn và phát huy di tích ruộng bậc thang là rất cần thiết và phải có kế hoạch triển khai hợp lý.

Bài báo sử dụng các tài liệu có liên quan tới ruộng bậc thang, bảo tồn và phát triển ruộng bậc thang từ các nguồn như đề tài khoa học, công trình nghiên cứu, các trang báo mạng về chuyên ngành uy tín, sách báo, tạp chí chuyên ngành và các ngành liên quan, các quyết định, đề án, kế hoạch báo cáo của các cơ quan quản lý các cấp như: UBND tỉnh Yên Bái, Sở Văn hóa Thể Thao du lịch tỉnh Yên Bái, UBND huyện Mù Cang Chải...; Sử dụng phương pháp thu thập, xử lý và tổng hợp tài liệu thứ cấp nhằm phân tích các giá trị của ruộng bậc thang, thực trạng bảo vệ và phát huy giá trị di tích ruộng bậc thang Mù Cang Chải. Từ những số liệu thu thập, nhóm tác giả so sánh và chọn lọc, tập hợp thành những dữ liệu có tính hệ thống và đáng tin cậy. Những tài liệu thông tin luôn được bổ sung, cập nhật, đảm bảo cơ sở cho việc xử lý, phân tích, đánh giá các vấn đề cho nội dung nghiên cứu.

2. NỘI DUNG

2.1. Giá trị lịch sử, văn hóa - xã hội, kinh tế của di tích ruộng bậc thang Mù Cang Chải

Giá trị lịch sử

Qua nghiên cứu quá trình khai khẩn, canh tác ruộng bậc thang ở Mù Cang Chải thấy được lịch sử di cư, lịch sử xã hội, lịch sử canh tác, nguồn gốc và những biến động trong xã hội tộc người, phản ánh quá trình lịch sử của tộc người tương đối rõ nét. Qua phương thức canh tác độc đáo này, phần nào còn cho thấy những sinh hoạt vật chất, tinh thần, đặc biệt là cách ứng xử của cộng đồng trong tiến trình phát triển của lịch sử tộc người, nhất là ứng xử của con người với con người, của con người với thiên nhiên và vạn vật xung quanh. Người Mông canh tác nông nghiệp trên ruộng bậc thang là loại hình canh tác kết hợp nhuần nhuyễn giữa nương rẫy và ruộng nước. Để biết tạo sao tộc người Mông lại sáng tạo ra loại hình canh tác độc đáo này ở Mù Cang Chải? Nghiên cứu quay lại quá khứ, tìm hiểu lịch sử thiên di của tộc người này vào Việt Nam. Người Mông vào Việt Nam muộn hơn những tộc người khác, khi di cư vào Việt Nam hầu hết các vùng bằng phẳng và thuận lợi cho việc canh tác đã được các tộc người khác xác lập quyền sở hữu. Là một tộc người có truyền thống trồng trọt, họ cần phải gieo trồng và canh tác, ở địa hình núi cao như vậy, họ đã biến mặt nghiêng của đồi núi thành mặt phẳng của ruộng để làm cơ sở cho sản xuất lương thực ổn định. Điều kiện tự nhiên ở Mù Cang Chải với

kiểu địa hình, khí hậu, thủy văn và chất đất là những yếu tố thuận lợi để người Mông nơi đây xây dựng và phát triển hệ thống canh tác ruộng bậc thang quy mô lớn. Ruộng bậc thang là thành quả của mối quan hệ mật thiết, khăng khít giữa con người và môi trường tự nhiên nơi đây, trong đó con người là nhân tố chủ động trong khai thác thiên nhiên vừa thích nghi vừa bảo vệ môi trường tự nhiên.

Giá trị văn hóa - xã hội

Canh tác ruộng bậc thang trên đất Mù Cang Chải là sáng tạo mang tính văn hóa của tộc người Mông: Sắc thái văn hóa lúa nước vùng cao.

- *Xét về góc độ văn hóa*, ruộng bậc thang là một công trình đẹp, bền vững và thân thiện, thể hiện óc thẩm mỹ, sự hài hòa gần như tuyệt đối giữa con người và môi trường để tạo nên hệ sinh thái vùng cao ổn định, bền vững. Trước đây, người nông dân ở Mù Cang Chải chỉ có các loại công cụ tự tạo, thô sơ như dao, cuốc chim, cày, bừa. Về sau trải qua quá trình canh tác, đời này qua đời khác, người dân biết cách tạo ra nguồn nước từ khe suối, tích nước từ những cơn mưa rồi dẫn theo nương máng quanh co chảy về, biến những sườn núi dốc thành những thửa ruộng bậc thang kỳ vĩ. Ruộng bậc thang của người Mông còn được coi như một bảo tàng sống của nền văn minh lúa nước miền núi. Hàng trăm năm qua, cư dân nơi đây đã tạo ra một hệ sinh thái nông nghiệp trong hoạt động kinh tế nhằm duy trì đời sống xã hội và bảo vệ sinh thái cũng như bảo tồn các giá trị văn hóa. Trong quá trình khai khẩn và canh tác ruộng bậc thang Mù Cang Chải, có rất nhiều câu tục ngữ, ca dao, câu đối, các bài hát dân gian được người dân sáng tạo trong quá trình lao động sản xuất. Những sáng tạo văn hóa này vừa là sự đúc kết các tri thức dân gian địa phương từ thế hệ trước trao truyền sang thế hệ sau, vừa là những bài học bổ ích, có ý nghĩa giáo dục người dân trong lao động sản xuất. Nghiên cứu thực tế tại Mù Cang Chải còn cho thấy địa danh của một số làng được gắn với tên của ruộng. Ruộng bậc thang nằm trên các địa vực của các bản, các xã có tên cụ thể thường gắn liền với các yếu tố: địa hình, sông, nước, núi, đèo, các khu địa danh hành chính, dòng họ của người khai phá đầu tiên, gắn với yếu tố tự nhiên, gắn với các khu vực hoạt động nông nghiệp và có ý nghĩa trong tiếng Mông. Các yếu tố này đã hình thành một bức tranh địa văn hóa khá rõ nét.

- *Về mặt xã hội*, ruộng bậc thang với ưu điểm của nó, có vị trí hết sức quan trọng trong việc định canh, định cư cho các tộc người Mông ở Mù Cang Chải. Cấu trúc làng bản ở vùng núi cao Việt Nam thường không ổn định, phương thức canh tác nương rẫy với kiểu phát, đốt, chọc, tria không tạo điều kiện cho sự tập trung dân cư. Bằng hình thức canh tác này thì mỗi bản chỉ có từ 5 đến 7 nóc nhà [1]. So sánh với những cư dân canh tác ruộng bậc thang tại Mù Cang Chải, mật độ dân cư ở đây cao hơn nhiều. Do tính ổn định về năng suất của ruộng nước mà ruộng bậc thang có vị trí đặc biệt quan trọng trong định canh, định cư. Ruộng bậc thang có thể khai phá một lần và canh tác được nhiều lần, chúng còn được coi như là tài sản và xác định được quyền sở hữu tư nhân, thực hiện việc mua bán, chuyển nhượng, đó chính là yếu tố giữ chân con người và là tiền đề vững chắc để các tộc người vùng cao định canh, định cư.

Giá trị kinh tế

Điều khẳng định đầu tiên là vai trò của ruộng bậc thang đối với các tộc người thiểu số vùng

cao là nguồn lợi kinh tế cơ bản, là cơ sở sản xuất ổn định nhất để người dân có thể yên tâm canh tác lâu dài trên mảnh ruộng của chính mình. Người Mông ở Mù Cang Chải với hoạt động kinh tế nông nghiệp mà chủ yếu là canh tác ruộng bậc thang trước hết nhằm bảo đảm lương thực cho sự duy trì sự sống. Ruộng bậc thang được người Mông coi là tài sản cố định của gia đình và cộng đồng, là phần tài sản kế thừa được chuyển lưu từ đời này sang đời khác. Gia đình có và có nhiều diện tích ruộng bậc thang thì khá giả hơn những gia đình có ít ruộng. Về phương diện vật chất, ruộng bậc thang được coi như một tiêu chí quan trọng nhất đánh giá sự giàu nghèo của gia đình người Mông. Trong thời gian gần đây, ruộng bậc thang ở Mù Cang Chải đã trở thành một sản phẩm khai thác để phục vụ du lịch sinh thái văn hóa ở địa phương. Du lịch nơi đây với điểm nhấn là những triền ruộng bậc thang đã khởi sắc, bước đầu mang lại nguồn thu cho cộng đồng, kèm theo đó là một số dịch vụ du lịch ở huyện vùng cao này đã phát triển hơn. Dù nguồn thu còn thấp nhưng sản phẩm du lịch này đã góp phần thay đổi bộ mặt vùng cao và ít nhiều mang lại những giá trị kinh tế nhất định cho địa phương.

2.2. Thực trạng bảo vệ và phát huy giá trị di tích ruộng bậc thang Mù Cang Chải

Công tác bảo vệ và phát huy giá trị di tích ruộng bậc thang Mù Cang Chải đã được các cấp, các ngành quan tâm chỉ đạo, đầu tư nguồn lực, mang lại hiệu quả tích cực. Bên cạnh việc hướng dẫn chỉ đạo các cấp, các ngành thực hiện các văn bản, chính sách của Nhà nước, UBND tỉnh Yên Bái đã ban hành nhiều văn bản, chính sách nhằm bảo tồn và phát huy giá trị di tích như: Quyết định số 24/2011/QĐ-UBND, ngày 17/8/2011 về *Quy định phân cấp quản lý di tích và danh thắng trên địa bàn tỉnh Yên Bái*; Quyết định số 25/2011/QĐ-UBND, ngày 22/8/2011 về *Quy chế bảo quản, tu bổ và phục hồi các di tích đã được xếp hạng*; Quyết định số 38/2013/QĐ-UBND, ngày 31/12/2013 của Ủy ban nhân dân tỉnh Yên Bái về *Quy định quản lý, bảo vệ, phát huy giá trị di tích lịch sử - văn hóa, danh lam thắng cảnh trên địa bàn tỉnh Yên Bái*,...

Ủy ban nhân dân huyện Mù Cang Chải *xây dựng đề án bảo tồn, tôn tạo, phát huy các giá trị của danh lam thắng cảnh quốc gia ruộng bậc thang Mù Cang Chải tỉnh Yên Bái giai đoạn 2017-2020*; thành lập ban quản lý danh lam thắng cảnh ruộng bậc thang do Phó Chủ tịch Ủy ban nhân dân huyện làm Trưởng ban, các thành viên gồm các phòng, ban ngành, đoàn thể của huyện và Ủy ban nhân dân các xã có ruộng bậc thang đã được xếp hạng danh lam thắng cảnh quốc gia; xây dựng quy định hoạt động, quy chế bảo vệ và phát huy giá trị danh thắng theo đúng quy định của Luật di sản văn hóa; ban hành kế hoạch số 64/KH-UBND ngày 14/3/2020 về Bảo tồn, phát huy, quảng bá giá trị của di tích quốc gia đặc biệt ruộng bậc thang Mù Cang Chải giai đoạn 2020-2025, định hướng 2030 với mục tiêu “*Tôn vinh giá trị di tích, bảo tồn và phát huy giá trị di tích quốc gia đặc biệt ruộng bậc thang Mù Cang Chải; tôn tạo cảnh quan, môi trường nhằm đưa di tích quốc gia đặc biệt ruộng bậc thang Mù Cang Chải trở thành sản phẩm văn hóa - du lịch đặc sắc, góp phần thúc đẩy phát triển kinh tế - xã hội*”.

Ủy ban nhân dân các xã có danh thắng ruộng bậc thang đã chỉ đạo, hướng dẫn các thôn bản xây dựng quy ước, ký cam kết với từng hộ gia đình có trách nhiệm bảo vệ, phát huy giá trị danh thắng ruộng bậc thang; không xâm lấn, phá hoại danh thắng, giữ gìn bảo vệ cảnh quan, môi trường. Bên cạnh việc ban hành các văn bản, chính sách, UBND tỉnh Yên Bái đã lồng ghép các chương trình, dự án như: dự án xây dựng phát triển nông nghiệp nông thôn, thực hiện tốt chính

sách tam nông (nông nghiệp, nông dân, nông thôn), chương trình 135; dự án hỗ trợ phát triển kinh tế - xã hội vùng dân tộc thiểu số và miền núi, các dân tộc ít người với bảo tồn, phát huy giá trị danh thắng ruộng bậc thang trong việc: đầu tư nguồn kinh phí xây dựng hệ thống kênh mương nội đồng để tưới tiêu cho các thửa ruộng bậc thang; vận động nhân dân trồng 2 vụ lúa, cung cấp giống lúa giống lúa 838, VN20 chất lượng, năng suất, có khả năng thích nghi với khí hậu Mùa Càng Chải để bảo đảm lương thực giúp người dân yên tâm sản xuất, trồng lúa nước, giữ gìn cảnh quan, vẻ đẹp của danh thắng ruộng bậc thang [2]. UBND huyện Mùa Càng Chải đã triển khai tổ chức các hoạt động lễ hội văn hóa, du lịch gắn với danh thắng ruộng bậc thang: Hội thi gặt lúa nhanh, Lễ Gầu tào, Lễ mừng cơm mới, Lễ cầu mưa của dân tộc Mông, triển lãm ảnh “Mùa Càng Chải - sống lúa nhịp nhàng”, phiên chợ vùng cao,...những hoạt động này đã trở thành sản phẩm du lịch độc đáo, là thương hiệu du lịch của Mùa Càng Chải, giúp tạo mới hàng trăm việc làm, tăng thu nhập cho người dân, nâng cao đời sống văn hóa, dân trí cho nhân dân ở địa phương. Bên cạnh đó, Ủy ban nhân dân huyện Mùa Càng Chải, Huyện đoàn tổ chức các lớp bồi dưỡng nghiệp vụ quản lý, bảo vệ và phát huy giá trị di tích; nghiệp vụ hướng dẫn viên du lịch cho cán bộ làm công tác văn hóa của huyện, của xã, đoàn viên thanh niên, cộng tác viên, nhà hàng, khách sạn, các hộ gia đình kinh doanh loại hình du lịch Homestay...

2.3. Khó khăn, thách thức trong bảo tồn và phát huy giá trị di tích ruộng bậc thang Mùa Càng Chải

- Trong những năm qua, tỉnh Yên Bái nói chung, huyện Mùa Càng Chải nói riêng thường xảy ra hiện tượng thời tiết cực đoan, khắc nghiệt, bão lũ, rét đậm, rét hại kéo dài, nắng nóng thất thường gây thiệt hại về người và tài sản. Đặc biệt di tích ruộng bậc thang Mùa Càng Chải trải rộng trên 6 xã với chiều dài gần 20km, độ dốc cao, chưa có trạm quan trắc, công tác dự báo còn hạn chế, hạ tầng kỹ thuật chưa được đầu tư, nhiều khe suối. Nhận thức của nhân dân về BĐKH còn hạn chế, do đó chủ quan trong phòng chống với thiên tai, bão lũ,... đây là một trong những khó khăn, thách thức trong việc bảo vệ danh thắng ruộng bậc thang Mùa Càng Chải. Khảo sát thực tế tại huyện Mùa Càng Chải, trong những năm gần đây, các vấn đề biến đổi khí hậu như rét, mưa đá, băng giá, sương muối,... và rủi ro trong canh tác cây lúa ngày càng gia tăng, trong khi các tổ chức và người dân chưa có các biện pháp hữu hiệu bảo vệ nông nghiệp phòng chống thiên tai. Theo số liệu UBND huyện Mùa Càng Chải, năm 2017, Mùa Càng Chải hứng chịu hậu quả nặng nề của thiên tai, đối với đất nông nghiệp thiệt hại 159,9 ha, trong đó có 76,7 ha lúa, 83,3 ha hoa màu [4]. Năm 2019, thiệt hại đất nông nghiệp là 1,53 ha lúa [3].

- Tình trạng thiếu nước canh tác đang là một nỗi lo lớn của khu vực. Hiện nay rừng bị thu hẹp, dòng suối Nậm Kim giữa năm cũng cạn nước hơn, diện tích ruộng bậc thang lớn, khiến lượng nước không đủ để cung cấp cho sản xuất, do đó một số diện tích đã được người dân chuyển từ trồng lúa sang trồng ngô do nhu cầu về lương thực. Điều này, gây khó khăn đối với những người làm quản lý di sản này.

- Phát triển du lịch sinh thái ở Mùa Càng Chải đòi hỏi sự nhấn mạnh việc bảo vệ tài nguyên thiên nhiên và sự đa dạng sinh học, duy trì tính bền vững của việc sử dụng các nguồn lực cho sự phát triển du lịch bền vững, đó là trách nhiệm kép nhằm bảo vệ môi trường thiên nhiên và bảo tồn cuộc sống của con người trong du lịch hiện đại. Để thực hiện du lịch sinh thái trong di

sản, không chỉ có hiệu quả bảo vệ di sản nông nghiệp, mà còn cải thiện chất lượng cuộc sống cho người dân địa phương để duy trì sản xuất. Ruộng bậc thang ở Mù Cang Chải còn là tài nguyên du lịch văn hóa cảnh quan và bức tranh văn hóa tộc người đa dạng, đây là những tiền đề để phát triển du lịch nơi đây. Tuy nhiên, phát triển du lịch quá mức, ồ ạt không tính toán, có thể dẫn đến hậu quả rất nghiêm trọng, đặc biệt là phát triển du lịch tại các địa bàn có môi trường tự nhiên - văn hóa mong manh, có nhiều biến động. Tại Mù Cang Chải qua quá trình khai thác, phát triển du lịch và ảnh hưởng của điều kiện tự nhiên, khí hậu một số ruộng bậc thang đẹp nhưng hiện nay đang bị xuống cấp cần sự đầu tư để sửa chữa, tu bổ, tôn tạo. Trong quá trình khảo sát tại Mù Cang Chải, mặc dù chưa thành vấn nạn xã hội, nhưng nghiên cứu đã nhận thấy những nguy cơ tiềm ẩn, khi vùng đất này ngày càng trở thành một địa điểm thu hút rất đông khách du lịch. Các vùng đất canh tác lúa trên địa bàn cũng nhanh chóng trở thành những điểm ngắm của các nhà đầu tư bất động sản cho mục đích du lịch; người nông dân tự phát trồng các loại cây khác (các loại hoa theo mùa) để phục vụ nhu cầu ngắm cảnh, chụp ảnh của du khách chứ không trồng lúa nước như bản chất của ruộng bậc thang. Tương lai, những hành động này sẽ dẫn đến phá vỡ cảnh quan di sản, mất dần đi giá trị của ruộng bậc thang.

- Bên cạnh đó, những biến động về văn hóa của người Mông ở Mù Cang Chải cũng là một yếu tố cần lưu ý để phát huy giá trị di sản. Trong lịch sử, các bản làng người Mông đã định cư ở Mù Cang Chải hàng trăm năm, đã hình thành những tri thức truyền thống trong khai khẩn và canh tác cây lúa trên thửa ruộng, đi đôi với nó là việc hình thành các phong tục tập quán được gắn chặt với chu kỳ sinh trưởng của cây lúa, các quy ước bảo vệ rừng, bảo vệ đất và bảo vệ nước của cộng đồng. Tuy nhiên, trong những năm gần đây, ít những người trẻ tuổi còn nhớ được những vốn quý văn hóa này, các thực hành văn hóa chủ yếu chỉ có người già gìn giữ và duy trì. Vì vậy, việc trao truyền những tri thức, những kinh nghiệm dân gian cho thế hệ sau cũng là một vấn đề cấp bách ở Mù Cang Chải hiện nay.

2.4. Một số giải pháp bảo tồn và phát huy giá trị di tích ruộng bậc thang Mù Cang Chải

Ruộng bậc thang Mù Cang Chải là một si dân văn hóa, không chỉ đơn thuần là cảnh quan ruộng bậc thang, mà còn có phong tục tập quán, lối sống, không gian cư trú của cộng đồng dân tộc Mông, kèm theo đó là nghề thủ công cổ truyền. Tất cả lễ hội, phong tục, tập quán của họ cấu thành di sản văn hoá ruộng bậc thang. Do đó, rất cần các giải pháp tổng thể để bảo tồn và phát triển di sản văn hóa này:

- *Thứ nhất*, cần nghiên cứu lập quy hoạch tổng thể bảo vệ và phát huy giá trị danh thắng ruộng bậc thang Mù Cang Chải. Tiếp tục lồng ghép các chương trình phát triển kinh tế - xã hội, thoát nghèo bền vững, dự án đầu tư xây dựng hạ tầng kinh tế và xây dựng nông thôn mới nhằm đảm bảo đưa các hoạt động bảo vệ và phát huy giá trị danh thắng đạt được những hiệu quả cao nhất mà không làm tổn hại hoặc làm suy giảm giá trị vốn có của danh thắng ruộng bậc thang.

- *Thứ hai*, đối với hoạt động ứng phó với biến đổi khí hậu để bảo vệ danh thắng ruộng bậc thang Mù Cang Chải cần:

+ Lắp đặt hệ thống quan trắc, theo dõi và cảnh báo thiên tai bão lũ có nguy cơ tác động đến danh thắng ruộng bậc thang; xây dựng quy chế chia sẻ, sử dụng thông tin; trang bị hệ thống thông tin cho huyện và các xã trong huyện, đặc biệt các xã có danh thắng ruộng bậc thang.

+ Có phương án phòng chống thiên tai bão lũ, lũ quét, lũ ống làm xói lở ruộng hoặc lở đồi núi, đất đá vùi lấp danh thắng ruộng bậc thang và hạn hán không có nước phục vụ sản xuất, canh tác trồng lúa nước.

+ Có cơ chế hỗ trợ sinh kế cho người dân trong khu di tích, thông qua việc xây dựng mô hình thích ứng biến đổi khí hậu dựa vào hệ sinh thái rừng, khắc nghiệt của khí hậu thời tiết rét đậm, rét hại, khô cạn về mùa đông; xây dựng mô hình canh tác thích ứng biến đổi khí hậu; mô hình tưới tiết kiệm nước; mô hình trữ nước ở cụm dân cư, hộ gia đình; chuyển đổi cơ cấu, giống cây trồng, vật nuôi, điều chỉnh mùa vụ, kỹ thuật sản xuất nông nghiệp thích ứng với biến đổi khí hậu.

- *Thứ 3*, đối với hoạt động phát triển du lịch: Trong thực tế, việc phát triển du lịch và phát triển nông nghiệp du lịch sinh thái là một hình thức rất hiệu quả. Khi ruộng bậc thang là một thành tố không thể thiếu được trong du lịch sinh thái, cần có cơ chế trong việc bảo vệ môi trường sinh thái, quảng bá du lịch, tổ chức các dịch vụ, vận chuyển, ăn uống, vui chơi giải trí, truyền thông, đồng bộ hóa phát triển kinh doanh.

Xây dựng cơ chế phân chia nguồn thu từ hoạt động dịch vụ văn hóa, du lịch, kinh doanh nhà hàng, khách sạn, cơ sở lưu trú, bán hàng, đồ lưu niệm, vận tải, chủ các danh thắng ruộng bậc thang, các dịch vụ kinh doanh khác,... khi tham gia trực tiếp hoặc gián tiếp các hoạt động văn hóa, du lịch danh thắng ruộng bậc thang Mù Cang Chải được công bằng cho mọi thành viên tham gia, đồng thời được trích lại để phát triển lợi ích chung của xã hội như tái đầu tư cho cộng đồng, xây dựng cơ sở hạ tầng,...

- *Thứ tư*, hoạt động bảo tồn cảnh quan ruộng bậc thang phải song hành với các chương trình hỗ trợ nông nghiệp để bảo tồn kỹ thuật xây dựng, kinh nghiệm dân gian trong canh tác, trị thủy và quản lý nước. Khuyến khích người dân trồng các giống lúa ưa đất đòi hỏi cao, chịu hạn, thích ứng với biên độ thời tiết lớn. Khuyến khích trồng các loại cây chuyên đề hoặc trồng đồng bộ một loại cây trên một phạm vi diện tích để đạt được cùng thời điểm thu hoạch với hiệu quả thẩm mỹ cao.

- *Thứ năm*, phát huy các giá trị văn hóa phi vật thể gắn với danh thắng ruộng bậc thang Mù Cang Chải:

+ Tiếp tục tổ chức, mở rộng quy mô, hình thức, các hoạt động văn hóa, du lịch: Lễ hội khám phá, trải nghiệm danh thắng ruộng bậc thang Mù Cang Chải; Festival dù lượn Khau Phạ “Bay trên mùa nước đổ”; Festival dù lượn Khau Phạ “Bay trên mùa vàng”, những hoạt động này là sản phẩm văn hóa, du lịch mang tính đặc thù, thương hiệu và là điểm nhấn nâng cao hình ảnh du lịch của huyện Mù Cang Chải và của tỉnh Yên Bái;

+ Tổ chức các lễ hội, nghi lễ tín ngưỡng mang đậm bản sắc văn hóa của dân tộc Mông, dân tộc Thái gắn với danh thắng ruộng bậc thang để phát triển đa dạng và nâng cao chất lượng sản phẩm du lịch như: Hội thi khèn Mông, hội thi chọi dê, lễ gầu tào, lễ mừng com mới, lễ cầu mưa,...

- *Thứ sáu*, tăng cường vai trò sự tham gia của cộng đồng, trong đó chú trọng:

+ Nâng cao nhận thức của cộng đồng về trách nhiệm bảo vệ các giá trị tự nhiên, văn hóa

bản địa để đảm bảo cuộc sống với những thu nhập họ có được qua việc tham gia vào hoạt động phát triển du lịch trên cơ sở khai thác những giá trị của danh thắng ruộng bậc thang và văn hóa bản địa.

+ Việc trao cho cộng đồng quyền chủ động quản lý các di tích, thành lập các ban quản lý di tích do chính người dân địa phương bầu chọn cũng làm cho người dân cảm thấy được quyền làm chủ của mình, từ đó tạo niềm tự hào, có ý thức trách nhiệm đối với các di tích.

3. KẾT LUẬN

Ruộng bậc thang Mù Cang Chải đã đem lại những lợi ích lớn cho cư dân huyện Mù Cang Chải từ bảo đảm an ninh lương thực, định canh định cư, đến sáng tạo văn hoá và phát triển du lịch. Ruộng bậc thang Mù Cang Chải còn có vai trò trong phát triển bền vững kinh tế - xã hội của tỉnh Yên Bái. UBND tỉnh Yên Bái, với các cấp, các ngành và huyện Mù Cang Chải, cũng như người dân cần cùng chung tay bảo tồn và phát huy ruộng bậc thang.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Nguyễn Trường Giang (2015), *Ruộng bậc thang ở Việt Nam: Bảo tồn và Phát triển bền vững*, Nxb. Chính trị Quốc gia - sự thật.
2. Sở Văn hóa Thể thao và Du lịch tỉnh Yên Bái (2019), *Lý lịch danh lam thắng cảnh ruộng bậc thang Mù Cang Chải huyện Mù Cang Chải, tỉnh Yên Bái*.
3. UBND huyện Mù Cang Chải (2020), *Báo cáo công tác phòng chống thiên tai và tìm kiếm cứu nạn huyện Mù Cang Chải năm 2019, phương hướng nhiệm vụ năm 2020*.
4. UBND huyện Mù Cang Chải (2018), *Báo cáo công tác phòng chống thiên tai và tìm kiếm cứu nạn huyện Mù Cang Chải năm 2017, phương hướng nhiệm vụ năm 2018*.

PRESERVE AND PROMOTE THE VALUE OF SPECIAL NATIONAL HERITAGE “MU CANG CHAI TERRACED FIELDS”

Abstract: *Mu Cang Chai terraced fields are ranked as a special national relic in 2019 in Decision No. 1954/QĐ-TTg dated December 31, 2019 of the Prime Minister, with nearly 872.19ha. Mu Cang Chai terraced fields are associated with the H'Mong ethnic group, reflecting the history of migration, associated with many values such as labor values, cultural values including spirituality and economic values. In the current development context, the problem is the need to harmonize interests, appropriate mechanisms and policies and timely solutions to preserve and promote the value of the monument in a sustainable way.*

Keywords: *Terraced fields, special national relic, Mu Cang Chai district.*